

August Albert van Le Coq¹, *Die Abdal*, in: Baessler-Archiv, Band II, Leipzig/
Berlin 1912.*

ABDÂLLAR

ALİ SERİNKOZ**

Turfan şehrine yaptığım keşif gezisinden dönerken, 1906 yılının Eylül ayında birkaç gün Hotan'da geçirdiğimde çevremdeki insanlara, bunların çoğu Swat ve Bagaur'dan² gelme Afgan tüccarlardı, şehirde *Abdâl* olarak bilinen bir topluluğun olup olmadığını sordum³. Bunun üzerine beyaz giyinmiş ve sakallı olan bir grup erkek beni ziyaret etti ve içlerinden sözcülük yapan, Roza Molla (Rözâ Mullâ), kendini ve ona eşlik edenleri "*Abdâl*" olarak tanıttı ve bana, yabancı efendinin isteğini sordu.

Bu insanlardan çok bilgi edinemedim. Kendi anlattıklarına göre, Türkistan, Çin tarafından tekrar fethedildikten sonra Yürung-qāš (Yürüngaş) şehrine (doğru anladıysam Tamâfîl adındaki bölgeye) 40'a yakın *Abdâl*, çiftçi olarak yerleşmiş. Bu olaydan önce çiftçi değillerdi, aksine bölgeden bölgeye göç ederlerdi. Geçimlerini kalbur (*ralbir* غلیر), süpürge (*süpürgä* سفورکه) ve kaşık (*qōšūq* قوشوق) üreterek, müzik yaparak ve dilenerek sağlardı. Kendilerini Müslüman olarak tanıttılar ve Müslümanlığın geleneklerine uyuyorlar, fakat evliliklerini, yemek yemeği ve tütün içmeyi de kendi aralarında yapıyorlar, diğer Türk, Hint ve Afgan Müslümanlarla değil. Bu öğrendiklerimin haricinde, tek öğrendiğim, özel bir Dile sahip olduklarıydı. Bu dil temelinde Türkçeydi ama Türkler tarafından anlaşılmayan kelimelere sahipti. Bu kelimelerin yazıldığı bir liste hazırlandı, bu kelimeleri söylemelerini istedim ve telaffuzlarını yazdım, bunlar aşağıda basıldı ve bir kısmı tıpkıbasımda da yer aldı.

Uzun süren buluşmamız sona erdikten sonra ve bizleri yalnız bırakmalarını rica ettiğim Afgan arkadaşlarımız tekrar geldiklerinde, onlara ve birkaç Türk tanıdıklarımıza *Abdâlları* sordum ve onlardan, *Abdâlların* çiftçi olarak yerleştiklerinden haberdar olmadıklarını öğrendim. Farklı topluluklarla evliliği (Connubium) reddetmeleri vb. gibi bilgileri hararetle bir şekilde teyit ettiler: bu insanlar değersiz görülen bir topluluk

¹ August Albert van Le Coq (1860 - 1930), Alman arkeolog ve Orta Asya kâşifidir. Lise eğitimini tamamladıktan sonra Londra ve Amerika Birleşik Devletlerinde bulundu ve ABD'de Tıp Eğitimi tamamladı (1881-1887). Daha sonra Berlin'e döndü ve Museum für Völkerkunde'de gönüllü olarak çalışırken bir yandan da Arapça, Türkçe ve Farsça dersleri aldı. 1901'de Gaziantep Zencirli höyüğünde Almanlar tarafından yapılan kazılara gönüllü olarak katıldı. Bu süre içerisinde İskenderun, Beyrut ve Şam'a seyahatler yaptı. Kiel Üniversitesi tarafından 1909'da kendisine fahri doktoru unvanı verildi. Daha sonra dört dönem yapılan Turfan araştırma gezilerinde yer aldı (1902-1914) ve bunların ikincisini (1904 - 1905) ve dördüncüsünü (1913 - 1914) yönetti. Son seyahatinden döndükten sonra gönüllü olarak çalıştığı müzenin Asya bölümü yöneticiliğine getirildi. 1925'te müzenin müdürü oldu. 21 Nisan 1930'da öldü.

² Ketta (Belucistan) garnizonundan İngiliz Yüzbaşı Sherer ile seyahat ettiğim için, Hotan'lı Hintli tüccarlar bizden haber alınca bizi karşıladılar. Bunlar Şikapur'dan Hint ve Afgan tüccarlardı ve tefeci olarak nam saldıkları için kibar bir şekilde onlardan ayrıldık. Afganlar ise bize devamlı eşlik ettiler. Hotan'lı eğitimli Türklerle çok az karşılaştık.

³ Kaşgar Rus Başkonsolosu Bay Kolokolow'a yaptığım ziyarette Bay Grenard'ın Le Turkestan et le Tibet (Leroux 1898) adlı mükemmel eserine ulaştım. Bu eserin ikinci cildinin 308ci sayfasında, bildiğim, Türkistan'daki *Abdallardan* ilk defa söz ediliyor. Bay P. Pelliot, Türkistan'da yaptığı seyahat esnasında da Kaşgar bölgesinde *Abdallarla* karşılaşmış, bu insanlar hakkında ilgi çeken "Les Abdal de Païnâp" adlı bir makaleyi "Journal asiatique"da (1907) yayımladı.

* Geliş Tarihi/Recieved: 11.07.2022, Kabul Tarihi/Accepted: 18.07.2022, DOI: <https://doi.org/10.34189/hbv.103.022>.

** Dr. Öğretim Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, aliserinkoz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8157-7810>.

oluşturuyorlar, evlilik⁴ ve diğer konularda katı Müslüman olmayan Afganlar ve Türkler de *Abdállarla* yakın bir ilişkiye girmeyi düşünmüyorlar.

Elbette bu insanların inançları hakkında da tereddüt etiklerini ifade ettiler; özellikle tavşan⁵ ve kertenkele gibi yenmesi katıyen yasak olan hayvanları vicdanlarını rahatsız etmeden yediklerini iddia ettiler.

Karşılaştığım *Abdállar* dış görünüşleri ile Türkistan'da yaşayan diğer insanlardan farklı değillerdi; yerel insanların bir toplantısında aralarında olan Abdálları ayırt etmem mümkün olmazdı.

Gözlemediğim Abdálları düşüncecek olursam, konuştukları dil ülkede yaygın olan Türkçe, kısmen eklenmiş, bir kısım Farsça, bir kısım Arapça, bir kısım da kökeni bilinmeyen bir dildir. Bu bilinmeyen sözcükler listede yıldızlı olarak gösterildi. Türkçe kökenli olmayan fiiller, Türkçe fiiller gibi çekimleniyor. Roza Molla, listede yer alan sözcükler dışında başka (Türkler tarafından anlaşılmayan) yabancı sözcüklerin olmadığını belirtti. Bay Grenard tarafından Keria'da *Abdállar* için tespit ettiği "*Heynou*" ismi onlara yabancıydı: Onlar kendilerine *Abdál* diyorlardı. Listemdeki bazı sözcükler Grenard'ın sözcükleri ile örtüşüyor, başkaları da Pelliot'un kayıtları ile; son belirttiğim bilim insanın listesi en kapsamlıdır. Kayıtlarımda önemli bulduğum yerlerde sapmalara yer veriyorum.

Doğru yazım için kayıtlarımı tutan ve bana eşlik eden kişi, çok da özenli değildi; bir özelliği ise son ek (ن) "ü (ند) ile ifade etmesiydi - bu Türk Mollalarında da gözlemediğim bir alışkanlıktı. Belirgin bir şekilde *firân* ve *loçân* diye telaffuz ettiğinde (فردن) ve (لوخند) yazmasıydı. Ayrıca " un-nî ârt dâ'îdō, una ârt diyorlar" cümlesinde, un kelimesini (اوند) olarak yazıyor. Dikkat çeken ise, " *çurud*, *küçük*" kelimesini önce doğru okuması, sonra ama "*çurud*" demesiydi. Son "r" harfi çoğunlukla "l" olarak okundu ve ben de *îzar îzal* yanında *gîdür gîdül* olarak not aldım.

1. âb Su (p.)	آب	12. bî-a-îd Gelin! (p.)	كلينك (Türkçe)	بياید
2. âb-kâš Çaydanlık (p.)	آب كاش	13. pāi Ayak (p.)		فای
3. âtâš Ateş	آتش	14. pirân Gömlek (corr. pers.)		فردن
			Painâp: pirang	
4. ârt Un (---- için, p.)	آرت	15. tâzi Kamış kırbaç (taziya-nâ için, p.)		تازی
5. ângür Üzüm (p.)	انگور		kırbaç	
6. ústur Deve (p.)	اوشتر	16. tábâr Balta (p.)		تیر
7. izâr Pantolon (listede hatalı)	ایزین	17. tãmbîd Heybe (تند=dokumaktan)		تنبیدن
8. r̄skam sâr boldî Ben açım.	اشکام سربولدی		(xurğun t.)	
9. bãstãng! Bağla!	بستنگ	18. tîngluřō, tînglařō Kulak (tînglamaç)		تنگلاو
(Farsça fiil Türkçe çekimlenmiş)		19. tût Dut (a.)		توت
10. bûž Keçi (çoğul buz)	بوز	20. tût-kâš Nargile (?)		توت كاش
11. * bûq Güvercin (kãptâr)	بوق	21. tahât Cami (corr.a.?)		تهات
Painâp: bagh bouq		tahât qîlîlî namaz kılmak istiyoruz		تهات قیللی
		22. ġau Arpa (p.)		جو

⁴ Benim daha iyi bildiğim Turfan ve Kuça bölgelerinde itibarlı insanlar bile, örneğin Çinliler, Müslüman olmayanlara kızlarını eş olarak veriyor. Bu durum hakkında kötü konuşuluyor ama yine de gerçekleşiyor. Hatta bana, Kara Hoca'da evlenmem için gücendirici bir teklifte bulunuldu, bu durumu güzel ifadelerle reddetmek kolay olmadı. Öyle ki, halkın çoğu Sünni olmasına rağmen, İranlıların süreli evlilikleri (صدیغه) ismen bilinmese bile, gerçekte uygulanıyor. Tuhaf olan, bir Tunga'nın (Çinli Müslüman) bir Türk kıza ile evlenmesinin, Müslüman olmayan bir Çinlinin bir Türk kıza ile evlenmesinden daha zor olmasıdır. BAESSLER-ARCHIV II. 5/6

Tercüman notu: Yazarın kullandığı bazı fonetik harflerin karşılığı bulunamadı bu yüzden telaffuzda yakın olabilecek harfler kullanıldı. Örneğin: *Abdál* burada a üstü makron ve aküt aksan kullanmış bu harf için â kullanıldı.

⁵ Maralbaş bölgesindeki Dolanlar için de o bölgedeki tavşanlar sevilen bir yemektir. Ördeklik'de (Ördaklık) genç insanların tavşanlarla avdan döndüklerini gördüm. Söylendiği üzere, hayvanlar genç erkekler tarafından kovalanıyor ve etrafları sarılıyor, sonra bir *çomak* (قامج) adı verilen alt uçunda bükülmüş kök topuzuna sahip ince ve elastik İlgin kökünden yapılmış bir sopa ile avlanıyorlar. - Turfan'da tavşan temiz olmayan ama yemek olarak caiz, "mekruh" olarak görülüyor.

23. cārmāq Çeviz جرمك (İğın topu?)
24. * cāmbūr Yonca جام بور
25. cāšmā Göz (çāšm p.) چشمه
dū cāšmā Göz bebeği Païnāp:source
26. çarār Çuval (tagar t.) جغار
Païnāp:foyer
27. ciltān Yumurta (p. bileşik sözcük; جلتن burada anlaşılıyor)
28. cōb Değnek (p.) جوب
29. cōbdān İğde ve meyvesi=جوب دان
Türkçe ğıgdā
30. * hāttā Şehir حتا
Païnāp: hatta, Keria:etta
31. * hāsīd, hāsīt Ekmek حاسيد
Païnāp: aasit;Keria: aasut, arsut
32. hāzūm Yakacak odun (p.) حظم
Païnāp: haizum
hāzūm-kāš Balta حظم كاش
33. * hilā Tabak حيللا
Keria: ila; Païnāp: dūt
34. hārinā Şeftali (= حينه 'ainālu' daki عينالو 'aina şeftali çeşidi?)
Keria: heynale; Païnāp: pa(r)mak
35. ğāk Dünya / Yeryüzü (p.) خاك
36. ğānā Ev خانه
37. ğıblī Burun (?) خبلی
38. ğurd (ğurund) küçük (p.) خروند
Païnāp: khourdan; Keria: khourd
39. ğullāt Süt (?) حلت
40. ğunūk Rüzgar (soğuk, p.) خنوك
Païnāp und Keria: froid
41. dā'y, dāğ Kazan (p.) داك
42. dān, dāni Ağız (p.) دانى
43. dāst El (p.) دست
44. dāğ İyi (p.) دغ
45. dūğtār Genç kadın (p.) دختر
46. * dūngui Karpuz (sic!) دونگوى
Keria: dongai; Païnāp: hāphāp
47. rāh Yol (p.) راه
48. rismāl Örgü (corr. p.) رسمال
49. * rīġ Şamdan, Mum رغ
50. rūmāl Havlu (p.) رومال
51. sār Baş, Kafa سر
52. sār puş Takke, kasket سرفوش
53. sāpçi Kavun (ساقچيسك سفجى küçük kavun p.?)
54. sāpīt Pirinç ("beyaz" p.) سفيد
55. sāng Taş (p.) سنك
56. surūġ Mısırsı (surg "kırmızı" كور. شاك) سوروخ
57. sāk Kel (p. شاك abartılı?) شاك
58. sāb, boldī Akşam oldu (p.t.) شب بولدى
59. sālġām Şalgam, Turp (p.) شلغم
60.* silwa, cilwa Çay شلوه
Païnāp: chira; Keria: tchilba
61.* şumul Ekmek buğdayı, İnce bulgur شومول
Keria: choumoul; Païnāp: matchal
62. pirs Yaşlı kadın (corr.p.?) فرس
63. pāsmūr Yün (paşm'dan p.?) قشمور
64. poŋg-çiz Tüfek ("pat"-layan eşya p.) فونك جز
65. āsp At (اسب için p.) عصف
66." rīšsā Havuç عشه
Païnāp: khicha
67. řānāp Koyun (gānām için a.?) غنف
řānāp lāġmāsi Koyun eti غنف لخمسى
68. * řilmān Tahin Païnāp:nez غلمان
69. * řulūng Şeftali غولنگ
70. * řiāng Darı (كارن için p.) غينك
71. kārt Bıçak (كارن için p.) كارت
72. kāsā Fincan, ahşap kase (a.) كاسه
73.kālpik dārōġa (Bekçi) كالفك
74. kās Erkek (p.) كس
75. kūdī Kabak, kabaktan yapılan kap (كدو için p.?) كودى
Païnāp: koudeh, courga
76.kumpa Pamuk (materyal) (corr.p.?) كوم فا
77. *kuh Kaşık كوه
78. gālīd bolūp dur O hasta oldu (?) كالد بولوب دور
Païnāp: goloud; Keria: galid
79. gāndūm Buğday (p.) كندوم
80. gurūk Kōpek (---- için?) كوروك
Païnāp: sag; Keria:gourouk
81. gauwānd İnek (?) كواند
82. * ġidār Eşek كيدر

83. lağar boldi Kötü bir olay oldu (p.t.) لاغار بولدي 89. murç Tavuk (corr. p.) مرغ			
84. lâxmä Et (corr. a.) لحمه 90. mürzâq Molla (alim) (p. مرزاق			
		mirza?)	
85. * lōxān İhtiyar (corr. Çince?) لوخند 91. mōzä Çizme (p.) موزه			
		Keria: mouza	
86. * lōm Çinli لوم 92. * miāng Kedi میانک			
87. mātłap dur. O öldü. مطلب دور 93. *nuş Soğan نوش			
(corr. a.?)		Pañnâp: noch (daha)	
88. mîr Derebeyi (corr. a.) مر 94. waraq Kitap (Kağıt a.) وراق			

Alttağı tıpkıbasım, *Hotan'lı Abdâlların* kullandıkları yabancı kelimelerin, Roza Molla (Rōzä Mullā) tarafından yazılan notların yer aldığı kitabın önceki sayfasının, son ve en alttağı satırı dahil olmakla beraber bir sayfayı aktarıyor. Sayfanın içeriği şu şekilde:

Sayfa a, satır 8.		suni âb dâ'dō // Suya âb diyorlar
Sayfa b, satır 1.		sûtnî xullät dâ'dō//Süte xullät diyorlar
Sayfa b, satır 2.		ötñî âtäş dâ'dō //Ateşe âtäş diyorlar
Sayfa b, satır 3.		kâptämî bûq dâ'dō//Güvercine bûq diyorlar
Sayfa b, satır 4.		sû-yâññî jilmân dâ'dō// Susam yağına jilmân diyorlar
Sayfa b, satır 5.		çirâññî riğ dâ'dō // Muma (lamba) riğ diyorlar
Sayfa b, satır 6.		müllamî mürzâq// Mollaya mürzâq diyorlar
Sayfa b, satır 7.		bâgnî mîr dâ'dō //Dağa mîr diyorlar
Sayfa b, satır 8.		dōñanî kâlpik dâ'dō // Daroya kâlpik diyorlar

Eğer elimde başka bir bölgeden olan, ama aynı şekilde “*Abdâl*” olarak tanımlanan bir gruba ait kayıtlar olmasaydı, yukarıdaki notların ve sözcük listelerinin yayımlanmasını muhtemelen istemezdim. Söz konusu bölge Kuzey Suriye’de olan Adana Vilayeti, tam olarak ise İslahiye’ye yakın Zängırlı (Zincirli) köyüdür.

Berlin Şark Komitesi tarafından, 1901-2 yıllarında dördüncüsü yapılan Zincirli Höyük Araştırması için gönderilen keşif grubuna gönüllü olarak katıldım ve orada iki erkek, baba ve oğul, ile karşılaştım. Kampta, onlar çingene olarak ve bizim yerel yardımcıları tarafından da *Abdâl* olarak tanımlanıyorlardı.

Onlar, dağ keklığı ve kendi yaptıkları ahşap eşyaları satmak için ara sıra kampa gelirlerdi, Kürtçe ve Türkçe dışında başka bir dil daha, kendilerine has bir dil konuştukları için, ben de sorular sormak ve dil örneklerini not etmek için bu iki kişiyi davet ettim (5 Mayıs 1902). Bir *Abdâl*ın, bir Kürt kahramanlık destanında oynadığı büyük rol benim öğrenme isteğimi arttırdı.

Baba Musa (موسی) 60 yaşlarında, az dirayetli ve hoş olmayan bir mizaca sahipti. Oğlu Ali ise, 30 yaşlarında ve çok daha edepli. Babasına göre daha dikkat çekici bir hali vardı, yüzünü kaplayan geniş bir buruna sahipti ve hatta keskin yüz hatlarıyla ve ifade olarak korkutucu büyük gözleriyle neredeyse yakışıklı denilebilecek bir erkekti. Ali bana, doğum yeri olarak İslahiye yakınlarında olan Qaraburglu’yu söyledi. Ama oranın kesin yerini saptayamadım. Bu bölgede kalabalık olan Rişvân-aşiretinin Gâlikân, yani bir kolu (tā’ifâ)⁶ olarak Dâlikân Kürt boyuna bağlılardı (‘aşrât). Adlarını (Kürtçede *Abdâl* olarak kullanılan Gâwendä’yi⁷ da ekleyerek) Mûsâ Gâwendä Dâlika, *Ali* Gâwendä Dâlika olarak verdiler.

Bu insanlardan şunları öğrendim. Onlar Türkler tarafından “*Abdâl*” (ابدال) ve Kürtler tarafından da “*Gâwendä*, *Gâwendä*” olarak adlandırılıyordu, ama onlar kendilerine “*Täbärğî*” (تبرجی) diyorlardı. Bu isimlerin anlamları hakkında bir bilgiye sahip değillerdi. Osmanlıcaya göre bakılırsa, “*Täbärğî*” ismi “Baltacı / Balta taşıyan (Teberci)” (Täbär çoğul), kendi dillerine göre ise “Davulcu” anlamına gelmekteydi. Onlar da Müslüman olduklarını, sünnet, evlilik ve cenaze geleneklerini tam olarak yerine getirdiklerini iddia ettiler. Namaz, oruç ve haram yiyecekler konusunda ise söylediklerine göre, farklı biçimler alışılmamış değildi. Bunlar gibi *Gâwendä* ailelerine, her Kürt aşireti, aşiretlerine katılmalarına izin vermiş. İran, Arap ve bazı Hint topluluklarının⁸ geleneklerine göre, daha önce bahsedildiği gibi, isimlerini söylerken, önce kendi adlarını sonra *Gâwendä* adını ve son olarak da birlikte yaşadıkları bu aşiretin adını veriyorlar. Bu *Gâwendä*’ların aşiret ağasına karşı ne tür sorumluluklar yerine getirdiklerini tam olarak anlamadım, eski zamanlarda aşiret atlılarının saflarında eşit ve özgür olarak yer almışlardı. Bazen de bir Kürt aşiretinin Ağası veya “böy beyi”⁹ bir *Gâwendä*’ya gelirlerinin yönetimini bırakmış ve kendisine danışmanlık yapmasına izin vermiş, aynı Milli ve diğer Kürt¹⁰ liderlerinin çoğu kez bir ermeni Vekil (Wâkil - Levazımcı) tarafından hizmet almaları gibi.

⁶ طائفة'nın Zincirli 'li Kürtler için anlamı: Bir kavmin alt kolu, (kabile).

⁷ “*Gâwendä*” kelimesi elimde bulunan Türkçe sözcüklerde geçmiyor. Bir defa Mc Ritchie 'nin “The Gipsies of India” (Kegan Paul, London 1886) adlı kitabında geçiyor: “These Ghiovende, as they are called, are Professional dancers and singers (“nautch girls” in short), and are generally such as Ursula Petulengro would have declined to name” (S. 222). - Görüldüğü üzere sözcüğün kökeni farsça, bu durumda da (كلو) sözcüğünün birleşimin bozulmuş halidir; gav bändä (كلو بنده) a neatsherd (dil bilimci Steingass) kastediliyor olabilir? - *gauwänd* (كرواند) inek sözcüğü, gördüğümüz üzere, Hotan'daki Abdalların sözcük listesinde var. - Kürtçe *gauwend* (كرواند) halka olunup edilen dans ile bağlantısı yok gibi.

⁸ Örnek olarak: İranlı: Tämîr Paşa, Milli (Kürt); Karim xan, Zand (İranlı / Pers); Xuş-hal xan, Xattak (Afgan) İbrahim xan, Talpur (Baloc). - Hintli: Amar Singh, Majithia (Sikhi); Sürağ Mal, Çat; Rao Çanda, Rahtor, (Rağput); Rağa Karam Dad xan, Gakkhar (etnik Hintli); Bhimasena, Thapa, (Nepalli); Arap: Hatim et Tay.

⁹ “Boy Beyi”=بوی بی=Küçük bir kabilenin lideri / başı, Haqqi Tewfiq gibi.

¹⁰ Cf. Jaba, Recueil...de Recits Kourdes, St. Petersburg 1860, S.81: Mir Az-ed-din-şir et son domestique Kulo.

Tüm Kürdistan'da meşhur bir hadise ise, Bâriz (?)¹¹ aşiretinin Miri Akari Gâbâli Ağasının (Mîrî Akârî Ğâbâblî āpā) vekili olarak Ahmâd-e-Gâwëndâ'nın bir uzun Kürtçe destanda oynadığı önemli roldür.

Bu insanların en azından bazılarının bireysel olarak gösterilen güvene ve bazı Gâwëndâ'ların elde ettikleri zenginliğe rağmen (sürü sahibi olarak), yine de Kürtler tarafından eşit değerde görülmemektedirler. Burada bana eşlik eden bu iki kişi, kendi ifadeleriyle sadece kendi aralarında evlilik yaptıklarını ve ne Kürtlerle ne Türklerle ne de Araplarla evlilik bağı kurduklarını söylediler.

Teberci durumu feodal zamanlarda daha mı iyiydi, şu an ama buluşmamızda onların (ve öyle ki tüm *Abdâlların*) durumu oldukça acınacak haldeydi. Tüm malvarlıkları kötü siyah bir çadırdan, bir inekten, perişan görünen bir eşekten ve kötü kıyafetten ibaretti. Geçimlerini tahta kaşık, ip eğirme, tütün tahtası, müzik aleti ve ahşap güğüm yaparak sağlıyorlardı. Ayrıca saman sapından her türlü sepet örüyorlardı. Avcılıkla, bir ipe bağlı at kılından oluşan birçok ağ ve bir yem kekligi kullanarak zahmetsiz bir şekilde çok sayıda dağ kekligi elde ediyorlardı. Ayrıca düğün ve diğer kutlamalarda müzisyenlik yapıyor, (şarkı) türkü söylüyor ve üç telli gitara benzeyen "tambür" (طنبور tamür/saz) çalıyorlardı. Zincirli bölgesindeki tüm Abdâllar kendi lehçelerinin yanı sıra Kürtçe ve Türkçe konuşuyorlar.

Bir Kürt yazıcı/Munşi olan Yakup oğlu (Yā'îb o'lu) Yüsib Gâlika'ya sorduğumda, bana *Abdâlların* sadece sözde Müslüman olduklarını ve İslam'ın kurallarıyla hiç ilgilenmeyen ahlaksız ve aşağılanmayı hak eden insanlar olduklarını söyledi. Kürtçe bir destana göre onlar, adı "ğîbil ' ānūχ" olan bir devin soyundan geliyorlar. Yüsib, hor görülen topluluklar hakkında, onların dışında üç tane daha böyle topluluk bildiğini ve onları da "*Çingene (çingânä)*" (چنگانه), "*Krişmâl*"¹² (کرشمال) ve "*Qraçi*" (قراچی) olarak ifade etti. Bu dört topluluk da birbirinden farklılarmış ama Yüsib'e göre yalnız "*Çingene*" ve "*Abdâl*" olanların özel lehçeleri varmış. *Çingene (çingânä)* dilinden bildiği kelimeler şunlarmış:

mānā ekmek (Nauar'da ¹³ mana)	döm Abdâl
laulâq kaşık	dömä Abdâl
kārūn eşek	kutlâ erkek (=katli?)

Ne yazık ki çalışmaya uygun olmayan şartlarda, *Abdâlların* dilinden Zincirli'de birkaç örnek kayıt edebildim. Dönüşte aldığım kayıtları Bay Prof. Foy'a takdim ettim ve kendisi de şu şekilde açıklama yaptı¹⁴:

"Teberciler (veya Abdâllar) Yörük göçebelerin bir koludur ve dilleri / lehçeleri diğer Yörükler için neredeyse anlaşılmazdır. Bay von Le Coq'un büyük zahmetlerle oluşturduğu ve... bana bıraktığı metinlerle Teberci lehçesini yakından tanımış oldum. Çekim tamamıyla güney Türkçe, yalnız söz dağarcığı tuhaftır. Bazı sözcükler Kürtçe, bazıları Çingene'ce olmaları gerek, bazıları da yok olmuş bir Küçük-Asya dilinin kalıntıları gibi izlenim uyandırıyor. Bunların, sahtece uydurulmuş sözcükler olduğunu düşünmüyorum. Umarım daha fazlası yakında uygun bir şekilde olur!"

¹¹ Bâriz isminin "Akari (Hekari ??)" aşiretinin alt kolu veya büyük Bârazan aşireti olup olmadığı konusunda bilgi elde etmek mümkün olmadı.

¹² *Krişmâl* için Foy, Azerbayjan. Studien II, S. 217. Foy'e göre bu insanlar çingânä olarak tanıdığım Çingenelerdir. - Qaraçi, bana Kuzey Batı İran'daki Çingenelerin ismi olarak bildiğim bir sözcük olarak geliyor. (Cf. Polak, Persien, Brockhaus 1865) Yüsib Çingeneler için üç farklı tanımlama yaptı.

¹³ Cf. Suriye (Nauar) Çingene Lehçesinin Sözcük Kaydı, Seetzen, Reisen, Bd. II, S. 184

¹⁴ Foy, Azerbayjan, Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen, S.152.

Ne yazık ki Profesör Foy çok erken aramızdan ayrıldı. Bu konuyla ilgili detaylı açıklamasını sözlü olarak aktarmıştı fakat bu yayımlanamadı. Kendi zamanından geriye kalan elyazmalarından bazılarını ölümünden sonra, iyi niyetli Bay Prof. W.Foy (Cöln) tarafından bana gönderildi. Bu yüzden memnuniyetle birkaç örneği vereceğim.

Ben burada, Bay Grenard ve Bay Pelliott tarafından Doğu Türkistan *Abdálları* hakkında ifade ettiklerine ne karşı gelmeye ne de onlara katılmaya cesaret edemem. Bu bağlamda dikkat çeken ise, *häsrit* (ekmek), *gädär* - *gidär* (eşek) ve Abdâl isminin *dağa* (*Abdäl* olmayan bir insan) sözcükleri ile Suriye ve Doğu Türkistan'da bulunan özel bir dil arasındaki bağlantı. Kuşkusuz Tebercilerin dili kendine özgü sözcük dağarcığına sahip olmasından dolayı Doğu Türkistan *Abdállarının* dili ile farklılık gösteriyor.

Tebercilerin bazı sözcükleri Seetzen'in Nauar-Dili listesindeki sözcüklerle benzerlik gösteriyor ve bu durumda "*gäsif buğday*" Seetzen'in "*geszu*", "*giür, giüwir kadın*" Seetzen'in "*djury*" olabilir. Eğer Yüsb'in söyledikleri güvenilir ise, Çingenelerin kendilerine has olarak Tebercilere "*dom*" adını vermeleri artık fark edilmesi gerekiyor.

Yüsb'in söylediklerinin doğruluğunu Teberci ismi gösteriyor, eğer bu isim kendi dillerine göre açıklana bilirse, sözcük olarak "*Davulcu*", yani Müzisyen anlamına geliyor, bu durumda da (Miklosich'e göre: Çingene lehçeleri çalışan Slav Dilbilimci) "*doma*" sözcüğünün anlamına uyuyor.

Brugsch'a göre "bu isim, sözcük olarak Urmiye gölündeki Khaladsch köylerinde halk ağzında yaşayan eski bir dilin kalıntıları". (Prof. Foy'un, *Abdálların* dilleri hakkında söyledikleri, bu bilinmeyen dil ile mi alakalıydı, bilmiyorum, ayrıca "*Khaladschi*" de daha önce söz edilmiş olunan Batı İranlı (Pers) çingeneler olabilir.)

Tekil olarak farklı mekan ve birbirinden kopuk bölgelerden, birbiriyle aynı anlamda olan yabancı sözcükler ortaya çıkıyor ve bu da her zaman "races maudites" olarak hor görülen aşığılanan insan topluluklarında görülüyor.

Dil Örnekleri

1. *bu kiau gännür.* Bu kuş uçuyor.
2. *mäsüdän gau war kärrik näh.* Balığın gözleri var, (ama) kulakları yok.
3. *qan qirmizi afasi.* Kan kırmızıdır.
4. *gämikläri gäräs afasi täš gibi afasi.* Sağlıklı kemikler [bir erkeğin] taş gibi (serttir).
5. *sāp dāsti sol dāstindän gäräs.* Sağ kolu (El!) sol kolundan güçlüdür.
6. *dili dişi zāräning içindän.* Dili ve dişleri ağzında(dır).
7. *sāc afasi başunuğ üstündän afasi göväriur afasi.* Saçlar baştan (başından) uzar / çıkar.
8. *här kaltunuğ iki pēciği war afasi här* Her insanın iki ayağı var, her elde beş parmak vardır. *dāsting bäs barmāri wār afasi.*
9. *az katār az-da içälür.* Az yiyor az da içiyor.
10. *babasi nimislamür.* Babası uyanık (uyumuyor).
11. *bāğāsī nimislayür.* Kız kardeşi uyuyor.
12. *bu kaltunuğ gauwū gäräs dāgil.* Bu adamın gözleri sağlıklı (güçlü) değildir, (yani o kördür).
13. *bu dört naftā hāpesi gäräs.* Bu dört erkek çocuğun/delikanlının hepsi sağlıklıdır.
14. *birisi kōpalür; ikisi hōplialür üçüñgi zōxün* Onların, birisi koşuyor, diğeri zıplıyor, (türkü) *ğirnür dördüñgisi kākñür.* üçüncüsü şarkı söylüyor, dördüncüsü gülüyor.

15. *altî gün ğiûr (ġiuwir) naftayî dâslüdi.* Kadın altı gün önce bir oğlan doğurdu.
 16. *dahâ koçalamadî.* O daha hasta (daha iyileşmedi).
 17. *kâški yanından ürişliór gänä ğirliûr.* Kızı yanında oturuyor ve ağlıyor.

säi	Köpek (k.)	ġädâr	Eşek	yekân	Para
püsük	Kedi (k.)	kutûr	Ermeni	nämislâ-mâk	oturmak
ġâwe	Ev	óġaúl	Ermeni Papaz	gänä-	gitmek, gelmek
káltî	Erkek	haşaliq	Nargile	ş ú ž î	ġirnâ - söylemek
ġäwrú	Anne	pünt	Kadın rahmi	ġäsîf	Buğday
			vulva foeminea		
kâf	Taş	qilâ	membrum virile	salân	eril / Erkek
			Erkek üye		
hârsût	Ekmek	tâbârgî	Abdâl	qauġird	Tavuk
küftâr	Et	tâbâr	Davul	baina -	vermek
muş	Üzüm	ġabâr	Arpa		kai - yemek
kâšk	Kız çocuġu (kâçik k.)	daġa	Abdâl	olmayan	dâslâ-olmak; doğurmak (üstte no 15)
			Erkek		
naftâ	Erkek çocuġu	dâl	olmak (ist)	niâtlân -	ölmek

Aletler

Zincirli Teberci *Abdâlların* hazırladığı ve sattığı ahşap eşyalar:

1. Kaşık (qaşiq قاشق t.). (Resim 1)

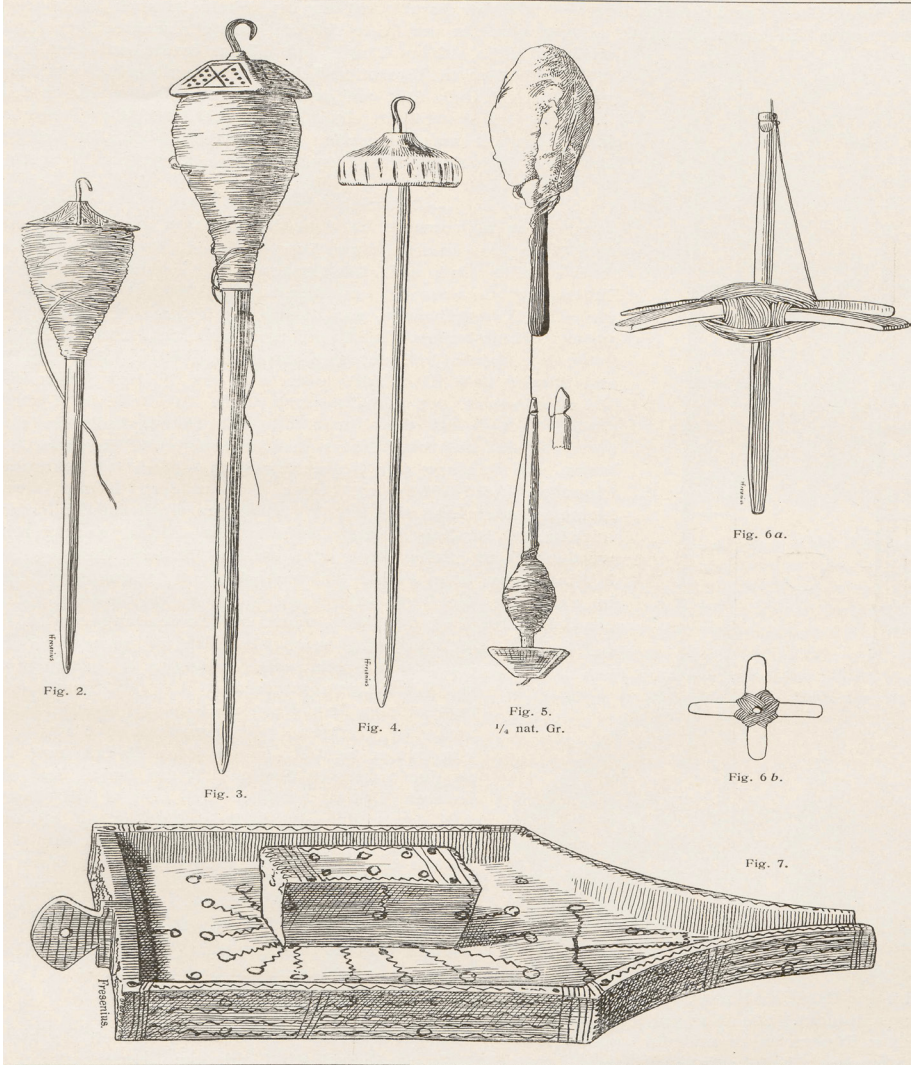
Kaşık çorba içmek için kullanılıyor. Buna karşın pirinç ve bulgur elle yeniliyor. Bazen yaşlı kadınlar, dönen yünlerini takmak için öreke olarak bir kaşık kullanırlar (Resim 5). Kaşıklar söğüt veya kavak ağacından, aynı zamanda sert ağaç türlerinden de yapılır.

2. İğler (**tâşî** تاشى k.).

İğler ağırlık (sâr-i- **tâşî** سرتشى) ve çubuktan (دار) oluşur (Resim 2, 3,4)¹. Genelde olduğu gibi, iğ ağırlığı üst uçta taşıyorsa, kordonu yönlendirmek için çubuğun tepesine bir demir kanca (nik بك k.) takılır. Ağırlığın asılı olduğu daha nadir durumlarda, kanca, çubuğun üstündeki bir çentik ile değiştirilir (Resim 5). İğler, kadınlar ve kızlar tarafından başka işlerle meşgul olmadıklarında her zaman kullanılıyor. İpliği yapan kişinin aleti hafifçe çekilmiş bacağıın üzerine yerleştirmesi ve sapın serbest kısmına yerleştirilen elin avuç içi ile dizine kadar çok hızlı bir şekilde hareket ettirmesi ve sonra serbest bırakılması ile iğ dönmeye hareketi verilir. Eskiden kızlar sağ bacaklarının yanlarına güzel işlemeli koruyucu deri (sî سى k.?) giyerlerdi, iği harekete geçirmek için.

3. Bir diğer iğ çeşidi de “kirmân” (كرمان t.) denilendir. (Resim 6a ve b.) Bu iğ, 23,6 cm uzunluğunda, üst kısımda yuvarlak ve alt kısımda çok köşeli olup, iki hafif kavisli, çaprazlamasına takılmış 17 cm uzunluğunda, 2,8 cm genişliğindeki küçük ahşap levhalardan oluşur ve levhaların dışbükey tarafı yukarı bakar. - Bu alet, deve yününden kalın bir ip hazırlamak için kullanılır.

4. Tütün hazırlama tahtası (dār-i-tütūn دار توتون k.t.) (Resim 7). Resimde görülen örnek, bir masif parçadan oyulmuş, 52,5 cm uzunluğunda ve 21,5 cm genişliğinde, 3,8 cm yüksekliğinde kenarlı bir tahtadır. Süslemeler sıcak demirle işlenmiş. Bir tarafı dar ve bir ipi yerleştirmek için delinmiş bir tutamağa sahip. Diğer tarafı ise bizim “sayma tahtalarımız” gibi bir “döküm yerine” sahip. Ortada 7 cm yüksekliğinde, 12 cm uzunluğunda ve 3,7 cm genişliğinde, tütün yapraklarının sigara tütünü haline getirildiği dikdörtgen bir blok var, ince kıyılmış tütün tahtaya düşer ve dolduğunda döküm yerinden bir çuvala dökülür. Tütün Amerikan Misyonerleri tarafından Āin-Tab’a getirilen koyu ve ağır bir çeşittir (Maryland), bu sadece sigara için kullanıyor.

Baessler Arşivi II. 5/6

5. Tambür (تنبور tamūr okunur ç.). (Resim 8.)

Müzik aletinin sapı (bōç بوج k.) yaklaşık 50 cm uzunluğunda, üstte yaklaşık 3 cm, altta yaklaşık 5 cm genişliğinde ve aynı yükseklikte. Sapın ön tarafında, üst uçta birbirinden 4,5 cm uzaklıkta 2 burğu (čivī جیوی t.); güh گوه k.) ekli. Sol tarafta, bu burgulardan eşit uzaklıkta, üçüncüsü takılı. Sapın sağ tarafında, yaklaşık 0,3 cm genişliğinde ve aynı derinlikte, burgunun altından başlayarak ses kutusunun (tekne) tabanına kadar uzanan uzun bir oluk var. Adı **köl-i-pärdä** (کول برده k.). Sapın ön tarafında, alt burgunun altında, 3 pirinç teli (täl تل t.) yönlendirmek amacıyla yan yana uzanan 3 cm uzunluğunda üç oluk (**kär-i-tälân** k.) var. Bu küçük olukların alt üçte birlik kısmında, altından iplerin geçirildiği 3 kıvrımlı güçlü bir iplik bağı bulunur. 3 cm daha derinde, 5 kıvrımlı daha güçlü ikinci bir bağ var, bunun üzerine tek bir dönüšte daha da güçlü, mumlu bir iplik döşenir, teller bu bağın üzerinden geçer.

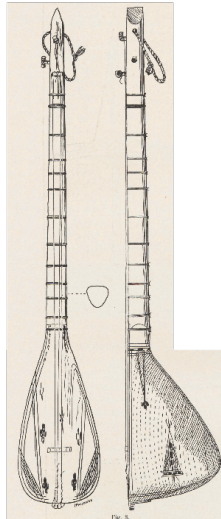
Bu iki bağın adı qōšāq (قوشاق t.)'dir.

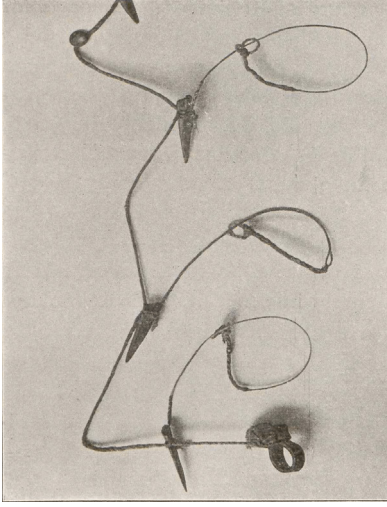
Sapın üzerinde 11 tane daha düzensiz aralıklarla yerleştirilmiş bağlar var, bu bağların her biri 3 kıvrımdan oluşur (pärdä برده p.).

Ses kutusu, (tekne) ses tahtası (**siŋ-i-tamūr**, k.) ve yanaklardan (**pišt-i-tamūr**, k.) oluşur. İlki oval, yaklaşık 26 cm uzunluğunda ve en geniş noktasında 12,5 cm genişliğindedir. Alt üçte birlik kısımda, 3 cm uzunluğunda, 1,02 cm genişliğinde iplerin geçtiği bir eşik (**kär-i-tälân** کر تالان k.) var ve sadece yarım santimetre yüksekliğindedir.

Teller, ses tahtasının en alt ucuna bağlı 3 çentik (kärtik کرتیک t. (?)) bulunan bir eşiğe bağlıdır. Eşiğin üzerinde yaklaşık yarım cm kalınlığında sıcak demir ile açılmış küçük yuvarlak bir delik (šöliq صولوق t.) var. Ses tahtası ve yanak parçaları da yakılarak süslenmiştir (dāf داغ p.). Yanaklar en geniş noktalarında yaklaşık 15 cm genişliğinde olup sırtta çok keskin bir açıyla buluşur. Ses kutusunda (tekne) küçük bir taş var.

Yorumcu müziğe giriş yaparken ses tahtasına parmaklarıyla davul çalar gibi vurur ve enstrümanı sallar, bu esnada taş ile ses kutusuna vurur (mızrap).

Resim 9. Resim 10. 26 cm boy, 22 cm genişlik

Dağ Kekliği Yakalamak İçin Kullanılan Aletler

Teberciler dağ keklîği (*Caccabis saxatilis*) yakalamak için basit ama amaca uygun bir aparat kullanır, bu aparat ipli kuş tuzağıdır. Bu tuzak, 13-14 cm aralıklarla çok sayıda (bir örnekte 33) çok güçlü ilmeklerin (duzâq طوزاق, t.) bağlandığı yaklaşık 5 m uzunluğunda bir kenevir ipidir.

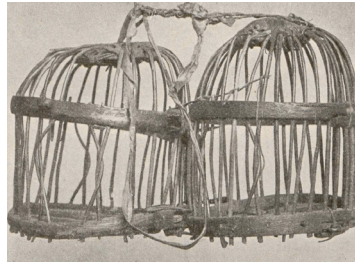
Her ilmiğin ipe bağlandığı noktada ayrıca çok sıkı düğümlenmiş 4-4,5 cm uzunluğunda sert ağaçtan üçgen bir kazık (arâç şiqîsî, t.) vardır.

İlmikler 13-33 hafif kıvrılmış at kılından yapılmıştır. Bu at kılı iplerinin her biri, altta dar bir tüy köşesi şeridi ile dikkatlice sarılı, üst uçta, at kılı ipinin bir bükülmüş at kılı ilmiğinin takıldığı bir pamuk ipliği vardır: At kılı ipi bunun içinde çok düzgünce hareket eder. Kısa, yumuşak pamuklu ip, ilmiğin sıkıca bağlanmasını sağlar. Her ilmiğin uzunluğu 24-26 cm'dir.

Uzun halkalı tuzağın bir ucunda yemin bağlandığı kısa ve güçlü bir zincir bulunur; yemin bağlı olduğu askı ise 0,9 cm genişliğinde deri kayıştan yapılmıştır. Tuzağı kuran kişi, söğüt ağacından ve söğüt dallarından yapılmış yarım küre şeklindeki çok dar bir kafeste (qafâs قفاس, a.) yanında taşıdığı evcilleştirilmiş yem olarak kullanılan keklük ve ipli tuzak ile dağ keklîğinin uğrak yeri olan bir yere gider. Burada tuzağı ve ilmikleri mümkün olan en güçlü çalının önüne yere serer, bir daire şeklinde yayar ve her bir kazığı sıkıca yere sıkıştırır.

Daha sonra yemi deri kayışa bağlar ve çalının gölgesi altında duracak şekilde yerleştirir. Sonra tuzağı gözlemek ve gizlenmek için uzaklaşır.

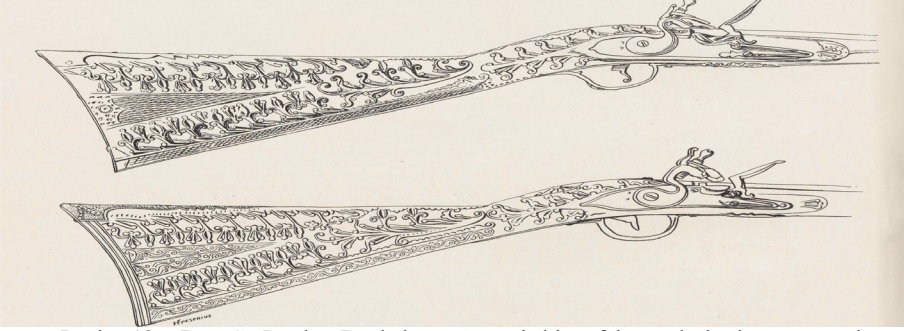
Eğer tuzaktaki yem iyiye, hemen çağrısını yükseltir; sonra dağ keklîği sürüsü gelir ve birkaç dağ keklîği tuzaklara yakalanır. Tuzağı kuran kişi acele eder ve tuzaklardaki dağ keklüklerini alarak acımasızca bir çift kafese (sâpâti-kaua t. k.) yerleştirir. Bazen aynı anda, bu türden birkaç tuzak kullanır.

(Resim 10) Resim 11. 40 cm uzunluk, 25 cm boy, 25 cm genişlik

Silahlar

Tebercilerin en yaygın silahı, iki çeşidi olan topuzdur (topúz طوبوز, t.).

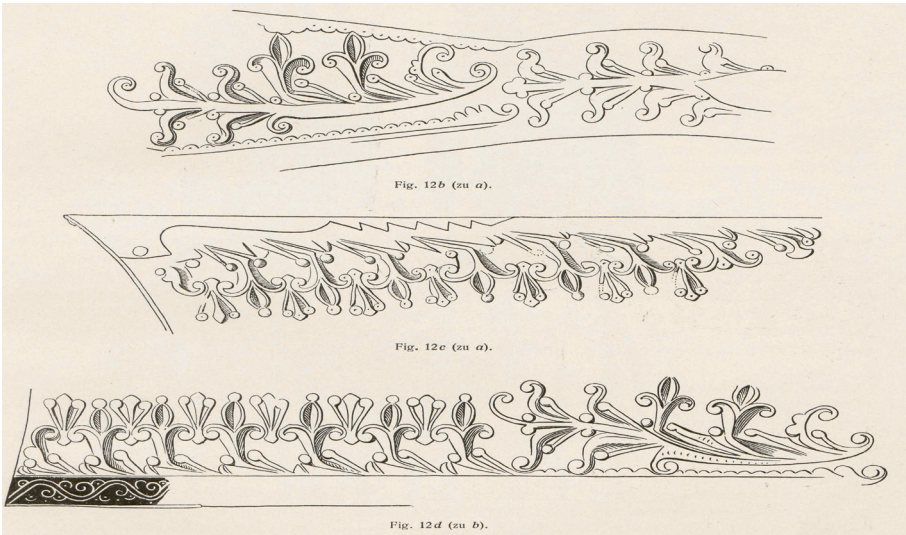

Resim 12a. Bay G. Jacoby, Bückeberg, ' ye ait bir tüfek gövdesi, ahşaptan oyulmuş. Kabza uzunluğu 30 cm. Tüfeğin uzunluğu 141 cm.

Resim 12b. Bay G. Jacoby, Bückeberg, ' ye ait bir tüfek gövdesi, ahşaptan oyulmuş ve gümüş tellerle işlenmiş. Horoza kadar olan uzunluğu 38 cm. Tüfeğin uzunluğu 123 cm.

Mevcut örnekte, daha küçük olan sağlam bir sapa sahip (55 cm uzunluğunda ve yaklaşık 2 cm çapında), alt ucunda demir bir halka, üzerinde ise içinden deri bir yumruk kayışı çekilmiş bir delik bulunan bir sopadan oluşmaktadır. Sopa başı, üst uçta 2 pirinç disk arasına yerleştirilmiş kaymaktaşı benzeri kireçtaşından yapılmış bir taştır ve orada yivli konik bir pirinç topuz ile tutulur. Söylendiğine göre bu topuz vurmak ve fırlatmak için kullanılıyor. Kürtler, Bedeviler ve Türkmenler tarafından da kullanılıyor. Sadece vurmaya yarayan, daha büyük sopa, daha ilkeldir: Örneğimizde, 121 cm uzunluğunda ve 4 cm kalınlığında, ağır masif ahşaptan oyulmuş, sapın ucuna doğru hafifçe sivrilene yuvarlak ve 9 cm uzunluğunda ve 7 cm çapında oval bir vuruş topuna sahip bir sopadır.

Masiften oyulmuş ve alt ucunda aynı şekilde kesilmiş bir halka ve üst ucunda küçük oymalı yuvarlak bir topuz ile süslenmiştir. İlk anlatılan topuzun daha büyük oranlardaki kopyasıdır. Bu topuzların adı aynıdır. - Teberciler ayrıca bıçak ve bazen tüfek taşır (tüfänk توفانك, t.). Bunlar çoğunlukla eski horoza sahiptir (çaqmaq جاقماق).

Gövde kendine özgü oymalar ile süslenmiştir. Aynı tip tüfekten daha sonra Şam'da da gördüm, bu tüfekler Suriye'nin her yerine yayılmışlar. Bu nedenle Tebercilerle özgü bir silah türü yoktur.

Teberci kadınların giydiği kostüm / kıyafet, Kürt kadınlarının giydiği kıyafettir. Zincirli'deki Kürt işçilerimizin birinin çocuğundan aldığımız oyuncak bebek resmi, burada Yüсіб'in aktardığı nesnelere (Kürtçe) isimleriyle birlikte yer alıyor. (Resim 13)

Takı ve Kıyafetlerin İsimleri

(b,c)	درزی	dâzî	İğne	(e)	كوفي	kōfi	Kız çocuğu şapkası (corr. a.)
(a)	دست مال	dâsmâl	Mavi Başörtüsü	(f)	بسك	bisk	yanlardaki örülmüş saç
(d)	كتان	kitân	Başa sarılan çarşaf	(g)	بنی	bâni, bânâs, (بناس ?)	Altın takı

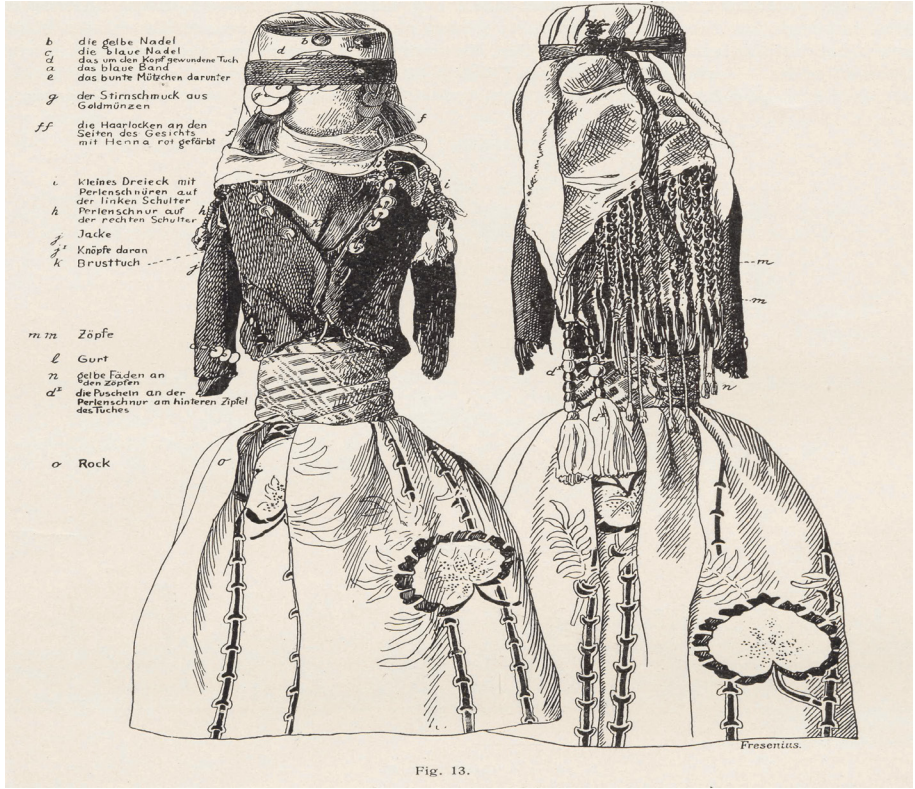

Fig. 13.

Resim 13¹⁵

15	
b	sarı iğne
c	mavi iğne
d	baş sarılan bez
a	mavi bant
e	altındaki mavi şapka (başlık)
g	altın paradan alın takısı
ff	kına ile kırmızı yakılmış yüzün iki yanındaki kıvrık saçlar
i	sol omuzda incili iplikten küçük üçgen
h	sağ omuzda inci püskül
j	ceket
j¹	üstünde düğmeler
k	şal (?)
mm	belikler
l	kemer
n	beliklerdeki sarı ipler
a	kumaşın arka ucundaki inci dizisindeki yuvarlık püskül
o	etek

Bez bebek = Buk (بوك) (aslında gelin, genç kadın)

(l)	بشت	pišt	Kemer	(ج ¹) صيرمه	sirma	Altın ve gümüş düğme
(j)	سكو	sakō	(ab.) Ceket	دری	där-pē	Pantolon
(d ¹)	بوسكول	püskül	tōpáz inci püskül	قوندره	qondura	Ayakkabı (t.)
(i)	نشقہ	nüşqa	Muska (---نسخہ- a.)	(n) بئگولا	bän-i-gülüâ	Beliklerdeki sarı ipler
(o)	فستآن	fistân	Elbise, fistan (alb.)	(g) کردانی	gärdânî	Şapkadaki altın parçalı kolye
(k)	صيقمه	şiqma	Şal(?)	(h) موری	mōri	cam boncuk
			(“sık sarılarak giyilen”)			
(m)	كولى	gülü	Saç şekli (?)			